

שבועה בבית הדין לדיני ממונות ברמת הגולן

הרב אורי סדן

רב היישוב נוב

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. חומרתה של השבועה
- ג. שינויים בנוסח השבועה בשל חומרתה
- ד. הפסקת השימוש בשבועה
- ה. חלופה לשבועה – פשרה
- ו. שעור הפשרה
- ז. סיכום

א. פתיחה

ברמת הגולן הוקם לפני כשמונה שנים בית דין לדיני ממונות. בית דין זה דן בסכסוכי שכנים ובמחלוקות כספיות בהם מעורבים תושבי הגולן. חלק מהכרעות הדין הנעשות בבית הדין כרוכות, מטבע הדברים, גם בחיוב שבועה – בין אם מדובר בשבועת מודה במקצת, בתביעות שנדחו בחלקן, ובין אם מדובר בשבועת היסת בוויכוחים הנוגעים לעצם החיוב. מאמר זה מבקש להציג את הבסיס למדיניות בית הדין במקרים אלו.

ב. חומרתה של השבועה

קשה להפריז בחומרה בה ראו חז"ל את השבועה לשקר. וכך שנינו בתוספתא:

הרי מי שנתחייב שבוע' לחברו, אומרין לו הוי יודע שכל העולם כולו מזדעזע ביום שנ' לא תשא שם ה' א-להיך וגו'. כל עברות שבתורה כתוב בהן ונקא, וזו כתוב בה לא ינקא. כל עברות שבתור' נפרעין ממנו, וזו ממנו ומכל העולם ויהא עון העולם כולו תלוי בו שנ' אלה וכחש וגו' על כן תאבל האר'. כל עברות שבתור' נפרעין ממנו, וזו ממנו ומקרוביו שנ' אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואין בשרו אלא קרובו שנ' ומבשרך אל תתעלם. כל עברות שבתורה תולין לו לשנים ולשלשה דורות, וזו לאלתר שנ' הוצאתיה נאום ה' צבאות הוצאתיה מיד ובאה אל בית הגנב זה משיבוע לשקר ויודע שאין לו בידו וגונב דעת הבריות ואל בית הנשבע בשמי לשקר כשמועו. כל עבירות שבתורה בממונו, וזה בממונו ובגופו שנ' ולנה בא וראה שדברים שאין האש אוכלתן שבועת שקר מכלה אותן. אם אמ' איני נשבע פוטרין אותו מיד, אם אמ' נשבע אני אומ' זה לזה סורו נא מעל אהלי האנשי' הרשעים האלה.

הגמרא (שבועות לט, ב) מדייקת מלשון התוספתא, שלא זו בלבד שהנשבע מכונה רשע אלא גם התובע. ומבאר החת"ם סופר (שו"ת חת"ס חו"מ צ) שכוונתה לומר, שעצם מוכנותו של האדם להישבע, אפילו אם מדובר בשבועה מוצדקת ואמיתית לחלוטין, מזכה אותו ואת מי שתבע אותו וגרם לו להישבע, בתואר המפוקפק "רשע".

אולם גם משבועה על אמת לא היתה דעתם של חז"ל נוחה, וכך מופיע בגמרא (גיטין לה, א):

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה, והניחתו בכד של קמח, ואפאתו בפת ונתנתו לעני, לימים בא בעל הדינר ואמר לה: הבי לי דינרי, אמרה ליה: יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהנית מדינרך כלום! אמרו: לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה, וכשמעו חכמים בדבר אמרו: מה מי שנשבע באמת - כך, הנשבע על שקר - על אחת כמה וכמה.

ועוד מובא במדרש:²

מעשה בינאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות, וכולם נחרבו על שבועת אמת. כיצד? אומר אדם לחבירו בשבועה שאני הולך ואוכל כך וכך במקום פלוני ואשתה כך וכך במקום פלוני, והיו הולכין ומקיימין שבועתן ונחרבו - מה הנשבע באמת, כך הנשבע על השקר עאכ"ו.

ג. שינויים בנוסח השבועה בשל חומרתה

חומרה זו היתה לנגד עיניהם של חז"ל, ולפיכך במקום בו היה חשש קטגורי לשבועת שקר - נמנעו חכמים מלהשביע בשבועה חמורה, והסתפקו בשבועה שעונשה קל יותר. וכך שנינו בגיטין:³ "אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה. נמנעו מלהשביעה, התקין ר"ג הזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו וגובה כתובתה".

בעיה זו המשיכה להטריד את חכמים גם אחרי חתימת הגמרא, ולפיכך תקנו הגאונים שאין משביעים עוד בשם ה' כלל אלא מקללים את האדם אם הוא דבר שקר. וכך מביא הראב"ד:⁴

שמעתי שתקנו הגאונים שאין משביעין עכשיו לא בשם ולא בכנוי כדי שלא יהא העולם חרב על ידי החוטאים שרבו, אלא שמחרימין אותו ומקללים אותו ומחרימין עליו בשופרות וכבוי נרות ומטות כפויות לאיים עליו שאם יחטא לעצמו יחטא.

מנהג זה נפסק באופן בלתי מחייב בשולחן ערוך (חו"מ סימן פז, סעיף יט): "יש אומרים שבדורות אחרונים ביטלו שבועה בשם, לפי שענשה גדול, ונהגו להשביע בארור". אכן נחלקו הפוסקים האם במסגרת קללה זו נעשה שימוש בשם השם או לא,⁵ אולם בכל מקרה מנהג זה לא התפשט בכל קהילות ישראל.⁶

ד. הפסקת השימוש בשבועה

איננו יכולים לדעת בוודאות מה התרחש בין כותלי בתי הדין במהלך הדורות, אולם מעיון בשו"תים אנו רואים כי השימוש בשבועה בנוסח כזה או אחר היה נפוץ לפחות עד ימי הנודע ביהודה (שלהי המאה ה-18), שהעיד כי מנהג ק"ק פראג להשביע את החייבים שבועה בבית הכנסת המרכזי.⁷ לעומת זאת, מספר שנים לאחר מכן (ראשית המאה ה-19), מעיד החת"ס סופר כי קיימת רגיעה עצומה אצל הציבור מפני השימוש בכלי זה, והנידונים מוכנים ללכת לפשרות על מנת להפטר מן הצורך להישבע.⁸

2 במדבר רבה (וילנא) פרשת מטות פרשה כב, סימן א. וראה עוד באוצר מדרשים (אייזנשטיין) עשרת הדברות (עמוד 454): "כל המרגיל עצמו להשבע, אף פעמים שלא ירצה להשבע, לשונו מרגילו לשבועה. לכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישיבע, כי כשמרגיל לשונו לישיבע נשבע היום ונשבע למחר ונעשה שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו, וכל המחלל שמו של הקדוש ברוך הוא ונשבע לשקר או אפילו באמת, סופו שהקב"ה מגלה רשעו וענשו לכל האדם, אוי לו בעוה"ו ואוי לו בעוה"ב".

3 גיטין לד, ב, וראו בגמרא שם לה, א.

4 השגות הראב"ד על הרמב"ם, הלכות שבועות יא, יג. מנהג זה היה מקובל גם בצרפת, כפי שמביא רש"י (שבועות לח, ב ד"ה "בספר תורה"): "ובדורותינו בטלו הראשונים שבועה דאורייתא לפי שענשה גדול, ותקנו לגזור עליו ארור בעשרה והא אמרן ארור בו שבועה".

5 ראה סמ"ע חו"מ פז, נג; חת"ס חו"מ עא, עג.

6 ראה ש"ך שם, מד.

7 שו"ת נו"ב מה"ק חו"מ יג.

8 שו"ת חת"ס חו"מ צ.

אולם עדיין בתי הדין עושים שימוש בכלי זה, בניסוח כזה או אחר,⁹ במקום בו הדבר נצרך. בכל מקרה, מדברי הרב מלכיאל צבי טננבוים ("דברי מלכיאל")¹⁰ עולה, כי בחלוף עוד כמה שנים (בשלהי המאה ה-19) חדלו בתי הדין מלהשתמש בכלי זה כלל וכלל.

קשה לדעת בוודאות מה גרם לשינוי זה, אולם יש להעריך כי התהפוכות החברתיות שהתחוללו באותן מאה שנים למן המחצית השנייה של המאה ה-18 ועד למחצית השנייה של המאה ה-19 גרמו לשינוי זה. עד לימי הנודע ביהודה, הייתה החברה היהודית הומוגנית ברובה הגדול. אנשים ראו את עצמם כדתיים, וגם אם נכשלו בעבירות קלות או חמורות, ככלל הם לא השילו מעליהם עול תורה ומצוות. החל מן המחצית השנייה של המאה ה-18, וביתר שאת במחצית הראשונה של המאה ה-19, מתחיל לשטוף את החברה היהודית גל של חילון והתבוללות, שהלך והתפשט מהמערב כלפי המזרח בקצב הולך ומתגבר, עד שאיים לשטוף ולהטביע את כל החברה היהודית באירופה.

בעיצומו של הגל, החברה היהודית הלכה והתחלקה בין יהודים המסירים מעליהם במידה כזו או אחרת עול מלכות שמים בהשפעת הנאורות ורוחות הקידמה מחד, ובין יהודים אשר בתגובת-נגד מקבלים עליהם עול מלכות שמים ביתר שאת מאידך. עבור אלו וגם אלו השבועה כבר לא התאימה. עבור היהודים שפרקו מעליהם עול תורה מצוות ויראת שמים, גם אם הסכימו להתדיין בבית דין רבני, לא היוותה השבועה כל מחסום מפני השקר. מי שאינו מאמין בקב"ה לא יחשוש להישבע בשמו, וממילא הלכה אינה מאפשרת להשביעו, וכפי שמופיע במדרש:¹¹ "אין מוסרין שבועה למי שרץ אחר שבועה". מאידך, עבור היהודים שהלכו והעצימו את יראת השמים שבלבם ביתר שאת, הפכה השבועה לכלי מאיים מדי ממנו ביקשו להתחמק והעדיפו לשלם ולא להישבע. במצב שכזה, השבועה חדלה להיות כלי יעיל בבית הדין, ועל כן הדיינים הפסיקו להשתמש בו.¹²

ה. חלופה לשבועה – פשרה

כבר בראשונים מובא כי הדיינים רשאים להשתמש בפשרה, בכדי להתחמק מן השימוש בשבועה, על כל ההשלכות החמורות הכרוכות בה. וכך כותב הטור:¹³ "אם יש שבועה ביניהם רשאי לעשות פשרה ביניהם, אפילו לאחר גמר דין כדי ליפטר מעונש שבועה". במקור, אפשרות זו נמצאת ב"ארגו הכלים" של בית הדין, והשימוש בה נתון לשיקול דעתו. אכן, במקרים בהם בית הדין מנוע מלהשתמש בשבועה,¹⁴ כגון כאשר להערכתו הנתבע שהתחייב שבועה אינו מתייחס אליה בכובד ראש וברצינות הראויה ("מי שרץ אחר השבועה"), נדרש בית הדין להשתמש בכלי זה כברירת מחדל.¹⁵

כאמור לעיל, השימוש בכלי הפשרה הגיע גם מרצון שעלה מן השטח מקרב אנשים שחששו, ובצדק, מחומרתה של שבועה. ככל ששיעור האנשים שאינם רשאים להישבע ובית הדין יוזם עבורם פשרה גדל, וכנגדו גדל שיעור האנשים החוששים משבועה ומבקשים מבית הדין לפתור את הדיון בפשרה, כך הפכה הפשרה לכלי מרכזי שהחליף את השבועה. יש להניח, כי ככל שהשימוש בפשרה הפך להיות

9 ראה שו"ת חת"ס חו"מ עא, עג הנזכרים לעיל.

10 שו"ת דברי מלכיאל ח"ב, סימן קלג.

11 ויקרא רבה ו; שו"ע חו"מ פז, לו.

12 יוער כי אין זו החלטה רשמית השוללת את היכולת של בתי הדין לחייב שבועה, שכן באופן רשמי היכולת לחייב שבועה מופיעה עדיין בפרק ח לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים במדינת ישראל.

13 טור חו"מ יב, ובשו"ע שם, ב.

14 אין הכוונה למקרים בהם השבועה מוטלת על הצד שכנגדו אלא במקרים קלים יותר בהם לא מוצדק לאפשר לצד השני ליטול בשבועה, מחד, אך גם אין לאפשר לחייב שבועה להישבע, מאידך.

15 על דברי השלחן ערוך חושן משפט פז לו ש"אין מוסרין שבועה למי שרץ אחר שבועה" כותב השער משפט, כז "רצה לומר דהב"ד יראו לפשר ביניהם שלא יבוא לידי שבועה".

נפוץ ביותר והשימוש בשבועה הפך להיות נדיר ביותר, הלך ונעלם לחלוטין השימוש בשבועה ככלי עזר של בית הדין לבירור האמת, ואת מקומה הלכה תפסה הפשרה עד שהחליפה אותה לגמרי.

אמנם נחלקו הפוסקים האם בית הדין חייב לקבל את הסכמת הצדדים לעשיית פשרה במקום שבועה. לדעת ה"דברי מלכיאל" אין פשרה זו שונה מכל הפשרות האחרות, ולכן במידה ואחד הצדדים אינו מעוניין בפשרה, אין מנוס מלהשביע את מי שחייב שבועה.¹⁶ כך מפורש לכאורה מלשון התוספות (סנהדרין ו, ב ד"ה "נגמר הדין") המתיר את הפשרה אך לא כופה אותה "שרי למימר להו לעשות ביצוע". לעומת זאת, בבתי הדין במדינת ישראל מקובל לפסוק פשרה במקום שבועה, גם במקום בו לא ניתנה הסכמת הצדדים.¹⁷

יש להעיר, כי במקביל לתהליך החברתי אותו תיארו לעיל אשר גרם את העלמותה של השבועה מנוף בתי הדין, התחולל תהליך משפטי בקרב המדינה בלבושה המודרני אשר לא נתנה עוד אוטונומיה שיפוטית לבתי הדין ואלו נדרשו לפעול, כמו במדינת ישראל היום, מכוח הסכמת הצדדים. במקרים אלו, ההסכמה מראש ללכת על מסלול של פשרה גדולה הרבה יותר, עד כדי כך שבכתב המינוי אותו מקבל בית הדין מהצדדים תופיע תמיד הסכמת הדיינים לפשר בין הצדדים, תוך הגדרת מרחב שיקול הדעת הניתן לדיינים.¹⁸ לפיכך, למעשה בכל דיון המגיע לפנינו ניתנת הסכמת הצדדים מראש גם לעשיית פשרה, ובפרט במקרה של שבועה.

1. שיעור הפשרה

כאשר הדיין עושה פשרה, אין הכוונה לחלוקת סכום התביעה לשנים והשתת מחציתו על התובע ומחציתו על הנתבע. דיינים הנוקטים במנהג שכזה מכונים בגמרא (בבא בתרא קלג, ב) בשם "דייני דחצצתא", וכפירושו של הרשב"ם: "דייני פשרה שאין בקיאיין בדין וחוצצין מחצה לזה ומחצה לזה כדין ממון המוטל בספק". על פשרה זו אמרו חכמים שאין זה אלא מנאץ, וכהסברו המופלא של ה"דברי מלכיאל":¹⁹

הנה ידוע דרך הדיינים שמצדדים תמיד לפשר בכל דבר אשר יבוא לפניהם. והנה כשיבוא אחד לפני ב"ד ויתבע את אחד שגנב אצלו או גזלו בפרהסיא והדבר ידוע שהאמת אתו, ורוצה שישביב לו את גזילתו והדיין יאמר לעשות פשרה ביניהם, הלא כל השומע יצחק לו באמרו כי לא די שאין קונסין אותו בעד גניבתו ועל שציער את חבירו, עוד רוצה הדיין שישאר מן הגזילה ת"י ויהא חוטא נשכר. ופשרה שייכת רק היכא שכל אחד מהם חושב שהצדק אתו ואינו רוצה כלל לגזול את חבירו, בזה יש מקום לפשר ביניהם. והנה השבטים חפצו להרוג את יוסף וראובן אמר שישבוהו לאביו, ובא יהודה ועשה פשרה ביניהם שימכרוהו לעבד. ופשרה כזו בודאי אין ראוי לעשות, כי היה ראוי לו לעמוד כנגדם ביד חזקה ולעזור לראובן להשיבו אל אביו. וזהו שאמר ר"מ דהא דדרשינן מקרא דבוצע ברך, שאסור לעשות פשרה קאי על פשרה של יהודה ועל פשרה כזו בודאי נקרא מנאץ.

על הדיינים להפעיל את שיקול דעתם ולחלוק בין התובע והנתבע באופן שיביא לידי ביטוי את מידת השכנוע שלהם בטענות הצדדים. הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל קז, סימן ו) בתשובה היטיב להגדיר את השימוש בכלי של פשרה להכרעה על פי שיקול דעת במקרים בהם הראיות אינן מכריעות לכאן או לכאן:

16 שו"ת דברי מלכיאל חלק ב סימן קלג "כשהתובע אינו רוצה להתפשר בדבר מועט. אזי מצוה לחזק את הנתבע שישבע כדי שלא יהא חוטא נשכר".

17 ראו פד"ר ב, 297; פד"ר ד, 320; פד"ר יא, 269 וכן משמע מתשובת הציץ אליעזר ז, מח, ו.

18 אשר יכול להיות מצומצם בניסוח של "פשרה הקרובה לדין" או מורחב "בין לדין בין לפשרה".

19 שו"ת דברי מלכיאל חלק ב, סימן קלג

נתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות ובעדיות פעמים באומד הדעת ופעמים כמו שיראה הדיין בלא טעם ובלא ראיה ובלא אומד הדעת ופעמים על דרך פשרה.

עם זאת, אופן היישום של הפשרה ככלי הבא לבטא את מידת השכנוע של הדיין בצדקת אחד הצדדים קשה מאד. רבי יעקב ריישר ביקש לתת לדיין כלי עזר ליישום רעיון זה, תוך הבחנה בין פשרה שכל מטרתה לשים שלום בין אנשים, שאמורה לספק את מירב הצרכים של שני הצדדים, ובין פשרה הקרובה לדין המוגדרת באופן שונה:

הכוונה עכ"פ שלא לחצות הדבר שמחולקין בו רק בפשר קרוב לדין יותר בדין, אך אכתי אין שיעור לדבר אפי' זהב אחד שעושיין יותר ממה שמתחייב בדין ג"כ מיקרי קרוב לדין... וא"כ אכתי לא ידענו שיעור מוחלט לדבר אך ורק לבי אומר לי דעל כל פנים לא יפטור זה שמתחייב בדין בכל השלש מאות לא יפטור אותו יותר משליש... ויתחייב עכ"פ בשני שלישים שזה מקרי קרוב לדין... אבל עכ"פ לא יהיה זה שיעור מוחלט לדבר לפחות מזה כיון שע"פ הדין פטור לגמרי כל שאפשר לפשר בפחות עדיף אם יראה בעינו הפקח שבדבר מועט יוכל לפשר בעל דינו בענין שיהיה שלום ביניהם. כלל הדבר הכל תלוי בראות עיני הפשרן לפי אומד דעתו במהות הדבר, רק שיהיה כוונתו לשם שמים לא לשום נטית צד לאפשר הדבר ולתווך השלום, ועכ"פ לא יותר משליש שחייב או פטור ע"פ הדין פחות משני שלישים מיקרי רחוק.²⁰

כלומר, ככל שבית הדין בטוח יותר במידת חיובו של האדם, כך יוטלו עליו אחוזים יותר גבוהים מהתשלום, ולהפך. אם כן, היחס של 1:2 אינו מוגדר כיחס מוחלט אלא כיחס מקסימלי, דהיינו שמי שמן הדין פטור אין לחייבו ביותר משליש, ומי שמן הדין חייב אין לזכותו ביותר משליש.

דברי ה"שבות יעקב" לא נאמרו כלל בנוגע לפשרה הנעשית כדי להפטר מן הצורך בשבועה, שכן בתקופתו (ראשית המאה ה-18) בתי הדין לא נמנעו מלהשביע. אולם ברבות השנים, ועם התפתחות הצורך לעשות פשרה במקום שבועה, דבריו הורחבו והפכו להיות מנהג הדיינים גם בכל הנוגע לחיוב שבועה ובמקום שמתחייב היסת לחייבו שלישי בתורת "פדיון שבועה" ובמקום שמתחייב שבועה דאורייתא לחייבו שני שלישי. כך מובא למשל בספר "תרשיש שהם" לרב משה פרלמוטר, דיין בלודז' בראשית המאה ה-20:

דהנה מי שמחויב שבועה דאורייתא כגון מודה במקצת או ע"י עד אחר וכיוצא בזה. דהחויב עליו לישבע או לשלם מה"ת, וראוי אפילו אם שניהם נתרצו לפשר אין סברא לפשר כי יתן שלישי כדי שלא ישבע ולא יותר, כיון דכל כמה שלא נשבע יש עליו חיוב ממון מה"ת כפי תביעת התובע. ולכאורה היה מסתבר בזה להיפך שיתן ב' שלישים, אלא לפי המבואר בש"ע סי' פז סעיף כב דכל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם, אפילו היסת, יש לו להחרים סתם קודם שישבע על כל מי שטוען עליו דבר שאינו חייב בו כדי להשביעו חנם... א"כ כשנתרצו הבע"ד לפשר ודאי נעשה הפשר שלא יהי' שבועה לזה ולא לקבל חרם לזה א"כ יש שווי' להתובע מה שיתן כדי שלא יקבל בחרם ע"כ אפשר סגי שיהי' הפשר לחצאין.²¹

אולם בן דורו, הרב מלכיאל טננבוים,²² אינו מרוצה מהפיכת גבולות הגזרה אותם הגדיר ה"שבות יעקב" לכלל מחייב, ולכן ביקש להגדיר את אופן עשיית הפשרה במקום בו היא נועדה להחליף את השימוש בשבועה באופן מורכב יותר:

והנה מנהג הדיינים הזקנים לתת בעד שבועה ערך שלישי מכפי הטענה. ונראה שהמקור לזה הוא מהשבו"י הנ"ל. אבל באמת לא דמי דשם איירי בלא שבועה וכנ"ל. והנה מאז ניתנה עלי משא ההוראה אני נוהג באופן כזה, דהנה בפשרה כזו יש שני דרכים: הדרך האחד לשום כמה שוה השבועה לאיש זה היינו כמה היה נותן כדי להיפטר ממנה, וזה תלוי בערך האיש המחויב השבועה ובערך השבועה אם

20 שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן קמה, מובא בפת"ש יב, ג וגם סא ד.

21 וע' בפסקי דין - ירושלים דיני ממונות וביורורי יהדות ג פס"ד בעמוד סג שכתבו על סמך דברים אלו, שבשבועת מודה במקצת נוהגים לפשר לחצאין.

22 שו"ת דברי מלכיאל חלק ב סימן קלג.

לפי אומדנא טענתו חזקה ויכול לישבע או לא. והדרך השני לפי הענין כי לפעמים ניכר שהוא דין מרומה והתביעה אין בה ממש או להיפוך שהנתבע כופר בשקר.

ובדין ההכרח לדון כפי טענות הב"ד וכמו"ש הרמב"ם ובח"מ סי' טו שבזה"ז אסור לדון ע"פ אומדנא. אבל כשהדיין מפשר ביניהם אסור לו לחייב את הזכאי באמת, ומוטל עליו לתת להתובע רק דבר מועט בעד תביעתו אם נראה לדיין שאין בה ממש. או אם דברי הנתבע אין בהם ממש צריך לוותר לו רק דבר מועט מהתביעה. ובכה"ג שייך גם סברת הדרך הראשון. כי כיון שהדיין מרגיש שהאמת עם התובע א"כ הנתבע אין יכול לישבע השבועה המוטלת עליו כי תהא לשקר. ושפיר השבועה שוה הרבה כי בעד כל הון אין ראוי שישבע איש לשקר ח"ו. ולזה באופן כזה בודאי צריך כל דיין ירא ד' לפשר ע"פ דרך השני. ובפרט אם התנו שהפשרה תהא קרוב לד"ת דודאי באופן כזה הוא קרוב לד"ת וכנ"ל. ואם דברי התובע אין בהם ממש... צריך לפשר באופן שיתנו להתובע דבר מועט לפי שזהו הדין האמיתי להציל עשוק מיד עושקו ולדון דין אמת לאמיתו.

לדעת "הדברי מלכיאל", על הדיין להשתמש בשני "מחשבוני" בבואו לעשות פשרה במקום בו מוטל על אחד הצדדים חיוב שבועה: מחשבון אחד הינו מחשבון אובייקטיבי, באיזו מידה הדיין השתכנע מצדקתו של המחויב בשבועה. המחשבון השני הינו מחשבון סובייקטיבי, באיזו מידה הדיין סבור שהמחויב בשבועה בטוח בצדקתו, ועד כמה הוא היה מוכן לשלם כדי להפטר משבועה זו. למרות הכינוי בו בחרנו ("מחשבון"), אין מדובר בחישוב מדויק כל עיקר, ומרחב התמרון של הדיין במקרים אלו גדול למדי.

ז. סיכום

בבית הדין לדיני ממונות ברמת הגולן איננו נוהגים להשביע, כפי שנהוג בבתי הדין כבר כמעט מאתיים שנים. אולם בית הדין מוסמך על ידי הצדדים באמצעות כתב הבוררות גם לעשות פשרה במקרה הצורך, ובית הדין משתדל כי הפשרה תהיה קרובה לדין עד כמה שהדבר ניתן. לכן, כאשר בית הדין מגיע למסקנה כי אחד הצדדים חייב שבועה, בית הדין עשוי להטיל עליו חיוב מסוים לפי שיקול דעתו. שעור החיוב מושפע ממספר גורמים אותם טבע ה"דברי מלכיאל", בהם חומרתה של השבועה, מידת השכנוע של הדיינים בצדקתו של המחויב שבועה, ומידת השכנוע הפנימי של האדם בצדקתו, ומוכנותו התיאורטית להישבע לו היה נדרש לכך.